

Τὴν περίοδον ταύτην μετεπράσαμεν διὰ δύο λόγους· πρῶτον μὲν διότι ἔθνος μέγα καὶ βιομήχανον ὡς τὸ τῶν Γάλλων συγκατανεύει νὰ ἐγκρίνῃ τὰ ἔργα ἡμῶν καὶ νὰ ὀνομάζῃ αὐτὰ ἀξιοσημειώτα· δεύτερον δὲ διότι ἀποδίδει πρὸς τοὺς Ἕλληνας τὴν δικαιοσύνην ἐκείνην ἣν ἡμεῖς μὲν πρὸ πολλοῦ ἐξαίτουμεθα, ἀπαρνοῦνται δὲ οἱ ἄλλοι ἕνεκα ἀτελῶν πληροφοριῶν ἢ ἀτόπων προλήψεων. Ἡ Γαλλία ὁμολογεῖ ὅτι, καὶ τοὶ ὀφείλοντες κατὰ προτίμησιν νὰ κτίσωμεν καλύψας, δὲν ἡμελήταμεν ὁμῶς συγχρόνως καὶ νὰ ἀσχοληθῶμεν εἰς ἔργα βιομηχανικά. Καὶ τῶνόντι, τὸ 1830 ἔτος καθ' ἅπασαν σχεδὸν τὴν ἐπιφάνειαν τῆς ἐλευθερωθείσης Ἑλλάδος, οὔτε οἰκία, οὔτ' ἐκκλησία, οὔτε σχολεῖον ὑπῆρχε, καὶ ὁ ἐχθρὸς, κατέχων ἔτι τὴν Στερεάν, μόλις εἶχεν ἀποδιωχθῆ ὑπὸ τῶν γαλλικῶν στρατευμάτων ἀπὸ τῆς Πελοποννήτου. Οἱ λαοὶ κατεγίνοντο ν' ἀντικαταστήσωσιν εἰς τὰ ἄγρια λάχανα καὶ τὸν πληθὸν δι' ὧν ἐτρέφοντο χάριν μόνως τῆς ἐλευθερίας, ψυχία τινὰ ἄρτου, καὶ νὰ σκεπάζωσι τὴν ἰδίαν γυμνότητα. Καὶ ὁμῶς ἐν διαστήματι εἰκοσιπέντε ἐτῶν, μὴ ἔχοντες ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ χρηματικά κεφάλαια εἰμὴ ὅσα ἐπορίσθησαν διὰ τῆς ἰδίας αὐτῶν ἐργασίας καὶ οἰκονομίας, στερούμενοι καὶ γεωργικῶν ἐργαλείων, καὶ σπόρων καὶ φυτῶν, καὶ κτηνῶν, καὶ πλοίων, τί δὲν ἐπραζαν ἢ μᾶλλον τί δὲν ἐδημιούργησαν (*);

Περὶ ἐπεκτάσεως τῆς κυρίως λεγομένης βιομηχανίας εἰς τὴν Ἑλλάδα, λόγος σχεδὸν δὲν πρέπει νὰ γίνεταί· διότι εἰς τόπον μικρὸν καὶ πτωχόν, μὴ δυνάμενον νὰ διαγωνισθῇ πρὸς τοὺς ἄλλους βιομηχανικοὺς λαοὺς διὰ τὸ ὀλιγάνθρωπον αὐτοῦ καὶ τὸ ὑπερόγκον τῶν ἡμερομισθίων, εἶναι ἀδύνατος ἡ ἀνάπτυξις, ἐκείνης τοῦλάχιστον ἥς τὰ στοιχεῖα δὲν προάγονται ἐν αὐτῇ τῇ χώρᾳ, ὡς φέρ' εἰπεῖν ἢ μεταξὰς, τὸ ἔλαιον, ὁ οἶνος καὶ τοιαῦτα. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο μάλιστα ἀνάγκη νὰ ἀσχοληθῶμεν εἰς τούτων τὴν βελτίωσιν καὶ τελειοποίησιν, ὡς ἀξιοπαίνως ἐπραζαν μέχρι τοῦδε οἱ Κύριοι Κ. Δουρούτης καὶ Α. Ράλλης διὰ τὴν μέταξαν, τιμήσαντες τὴν Ἑλλάδα.

Εὐγνωμονοῦμεν εἰς τὸν Οἰκουμένικόν Μηνύτορα διακηρύξαντα ἀλήθειαν τὴν ὁποίαν ἡγωνίσθη νὰ συσκιάζῃ ἡ μεροληψία. Ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία παρασκευάζεται εἰσέτι τὸν ἄρτον καὶ οἰκοδομεῖ τὴν στέγην αὐτῆς· ὥστε ἡ εἰς πᾶν ἄλλο σύγχρονος πρόοδος αὐτῆς, πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐκτακτὸς τις ἐνέργεια ἀναγγέλλουσα τὸν πρὸς τὰ καλὰ ἔμφυτον ὀργανισμὸν τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς.

ΖΩΓΡΑΦΙΑ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ.

—ο—

(Ἰδε φυλλ. ΡΑΓ'.)

Ῥαφαήλ.

Τρία διάκριτα στοιχεῖα συγκροτοῦσι τὴν νεωτέραν Ῥώμην· ἡ Ἀνατολὴ μεταδοῦσα αὐτῇ τὴν θρησκείαν· ἡ Ἑλλάς ἀποθέτασα εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς τὰ πολύτιμα λείψανα τῆς τέχνης, καὶ ἡ Ῥώμη τῶν Καισάρων, ἐκλελυμένη καὶ σαρκική. Τὰ δὲ τρία ταῦτα στοιχεῖα συγκροτοῦνται μὲν ἀλλὰ διατηροῦσι τὸν ἀρχικὸν αὐτῶν χαρακτήρα, ἕκαστον κατὰ λόγον τῆς ἰδίας δυνάμεως. Ἡ ἀρχαία Ῥώμη, ὑποχωρήσασα ἐνώπιον τῆς Ῥώμης τοῦ Ἀγίου Πέτρου, καταλείπει τὴν σάρκα ὑπὸ τοὺς πόδας τῆς Ἀνατολικῆς Πίστεως ἥτις, μαχομένη πρὸς τὴν λατρείαν τῶν Ἑλλήνων, ζητεῖν νὰ τὴν καταβάλῃ. Ἀλλ' ἐπέπρωτο νὰ μὴ κατισχύσῃ ἡ Ἀνατολὴ τῆς Ἑλλάδος, οὐδ' ἡ Ἑλλάς τῆς Ἀνατολῆς διότι δύο ἀπόλυτα στοιχεῖα εἰσὶν ἐπίσης ἰσχυρά, καὶ ἐπίσης πρέπει νὰ ὑποβάλλωνται εἰς ἀμοιβαίας παραχωρήσεις. Καὶ ἡ μὲν Ἀνατολὴ θέλει πάθει μείωσιν τῆς ἀγάπης αὐτῆς, ἡ δὲ Ἑλλάς τῆς ἰδίας αὐστηρότητος, καὶ ἐκ τοῦ κράματος ἀμφοτέρων γεννηθήσεται τύπος ἥττον αὐστηρὸς τοῦ τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν ζωγραφίαν, ἐγγίζων πρὸς τὴν ἀνατολικὴν ἀφέλειαν, εὐκαμπτος, χαλαρὸς, καὶ χαλαρὸς ἔχων ὁμοιάζοντα τὴν ἑλληνικὴν ἀπλότητα, τὴν ἀπλότητα τῆς ψυχῆς. Ἐὰν δὲ εἰς ταῦτα προσθέσῃς μικράν τινα ἀπόχρωσιν σαρκικὴν, κατασκευάζεις ἀμέσως τὸν Ῥωμαϊκὸν τύπον τὸν ἐπικρατοῦντα κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν γραφὴν τῶν Παρθένων, καὶ μάλιστα τῶν τοῦ Ῥαφαήλ.

Ὁ Ῥαφαήλ ὁλόκληρος περιγράφεται οὕτως εἰπεῖν ὑπὸ τῶν Παρθένων αὐτοῦ, διότι ἡ Ῥώμη καὶ ἡ Παρθένος παριστάνουσιν ὅλον τὸ μὴ παθὸν μέρος τοῦ καθολικισμοῦ. Καὶ τῶνόντι ἡ Ῥώμη μετὰ τῶν ἀνατολικῶν αὐτῆς παραδόσεων ὑπῆρξεν ἡ μεγίστη τοῦ Θεοῦ φωνὴ ἐν μέσῳ τῶν ἐθνῶν ἄτινα, ἀπαρττόμενα ὑπὸ τρομερῶν ὠδυνῶν, ἐκαλύπτοντο τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑπὸ πυκνοτάτου σκότους· ἡ Ῥώμη δὲ εἶναι Εὐρώπη ἄλλα οὐδὲς αὐτῆς, δὲν συνεπλήρωσεν αὐτὴ τὸν καθολικισμὸν, ἀλλ' ἐπετάτησεν εἰς τὴν συμπλήρωσιν αὐτοῦ. Ὅθεν, ὡς μὴ ἐμδατεύσασα διὰ τοῦ πρακτικοῦ βίου εἰς τὰ βάθη τοῦ καθολικισμοῦ, δὲν ἐνόησεν ἐξ ὁλοκλήρου τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, ἀλλὰ παρερμηνεύσασα αὐτὸ, ἐνεθρόνισεν ἀντ' ἐκείνου τὴν ἰδίαν ἀτομικότητα. Αἰνίττομαι δὲ ἐνταῦθα τὴν Παρθένον, ὡς τὴν μᾶλλον ἀντιπροσωπεύουσαν τὸν καθολικισμὸν καὶ τὴν οἰκειοτέραν εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν πνεῦμα. Ὅσω ἄγναι καὶ ἂν ἐξεικονίζονται αἱ Παρθένοι τοῦ Ῥαφαήλ, δὲν εὐρίσκω ἐν αὐταῖς τὴν θαυμασίαν ἐννοίαν τῆς ἐν Βηθλεὲμ Παρθένου, ὁποῖαν ἐν Γερμανίᾳ, Βεβαίως ἡ Παρθένος τοῦ Ῥαφαήλ δὲν εἶναι οὔτε ἡ τῆς Φάτης, οὔτε ἡ τῆς ἀνατολικῆς πόλεως· εἶναι γὰρ μὲν πλάσμα θαυμάσιον γαλήνης, καὶ ἄνθος δροσε-

(*) Ἀνάγνωθι τὰς ἐν τῷ φυλλ. ΡΚΖ' τῆς Πανδώρας πολιτισιογραφικὰς εἰδήσεις.

ρώτατον ποιητικῆς φαντασίας· ἀλλ' ἡ γαλήνη αὐτῆς κέντρωσεν ἐν ἑαυτῷ ὁλόκληρον τὴν ῥωμαϊκὴν σχολήν, ἥτις καὶ μετ' αὐτοῦ συναπέθανε.

Χριστοῦ· διότι μὴ λητμονήσωμεν ὅτι ἂν ὁ Ἰησοῦς ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡλῶν, ἡ θεοτόκος αἰσθάνεται δι' ἅπαν τὸ ἀνθρώπινον γένος ἀγάπην ἀνεξάντλητον, καὶ δέεται ὑπὲρ αὐτοῦ ἐκ βάθους τῆς μητρικῆς αὐτῆς καρδίας! Πρυτιμώμεν δὲ τὴν Παρθένον τοῦ Ἀλδέρτου διότι εὐρίσκουμεν ἐν αὐτῇ αἰσθημα θρησκευτικόν, διότι ὁ τύπος πατεῖ τὴν μέσσην μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἀνατολῆς, ἐνῷ ἡ τοῦ Ῥαφαήλ εἶναι συνδυασμός τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Ἑλλάδος, παριστάνων ἀτομικότητα. Καὶ ὁμῶς τὸ μεγαλεῖον τοῦ Ῥαφαήλ ἐμφαίνεται εἰς μόνας αὐτοῦ τὰς Παρθένας. Παρατήρησον τὸ καθαρώς θρησκευτικὸν μέρος τῶν ἔργων αὐτοῦ ὁσάκις ζωγραφεῖ τὸν Θεὸν ἢ τὸν Χριστόν. Παριστάνει τὸν Θεὸν διὰ τῆς δυνάμεως, καταβιβάζει αὐτὸν μέχρι τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ἀδυνατεῖ νὰ ἐξεικονίσῃ τὴν ἀγωνίαν τοῦ Χριστοῦ, διότι δὲν ἔχει τὴν δύναμιν νὰ ἐρμηνεύῃ τὴν λύπην ἣν πάποτε δὲν ἠσθάνθη ἡ ὥρα καὶ εὐτυχὴς ψυχὴ του. Ἐὰν δὲ καταβῇ εἰς τὰ βέβηλα αὐτοῦ ἔργα θέλεις τὸν ἰδεῖ ἢ ἀντιγράφοντα τὴν Ἑλλάδα ἢ εἶναι μαθητῆς, ἢ μακρονόμενον ἀπὸ τῆς κλασικῆς ταύτης τῆς ζωγραφίας γῆς, ἵνα ζητήσῃ τύπον νέον ἐν τῇ φαντασίᾳ αὐτοῦ. Καὶ ἀποδείξῃς τούτου ἔστω ἡ Γαλατία αὐτοῦ. Ὅθεν ὁ Ῥαφαήλ ἀτομικὸς ὢν καὶ κατὰ τὰ καθαρώτερα αὐτοῦ ἔργα, γίνεται ἀτομικώτερος καθόσον ἐπεκτείνεται ὁ κύκλος ἐν ᾧ ἐνεργεῖ ὁ νοῦς αὐτοῦ διστάζων κατ' ἀρχάς, συγκεντροῦται μετὰ ταῦτα, αἱ Παρθένοι γίνονται μᾶλλον γῆινοι, καὶ βλέπεις ἐν αὐταῖς αἷμα, φλέδας καὶ σάρκα. « Μέχρι τοῦδε ἔγραφε, κατεσκευάζον λίθους καὶ ξύλα, ἐλπίζω δὲ μετ' ὀλίγον νὰ δημιουργήσω σάρκα. » Ἴδου ὁ Ῥαφαήλ, ὁ θρησκευτικὸς τῆς Ἰταλίας ἀνὴρ, τὸ καύχημα τῆς κλασικῆς Εὐρώπης, ἀρνούμενος τὸν καθολικισμόν.

Ἀλλ' ὁποιοῦνδήποτε τύπον καὶ ἂν ἔδωκεν ὁ Ῥαφαήλ εἰς τὰς ἰδίας εἰκόνας, οὐχ ἥττον εἶναι βέβαιον ὅτι καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον ἐπεδίωξε τὸν καθολικισμόν ἀλλὰ δὲν εὔρεν αὐτὸν, ὅτι ἠσθάνθη, μὴ ἐννοῶν διατί, τὴν ψευδῇ θέσιν εἰς ἣν ἔθετεν αὐτὸν ἡ Ῥώμη, καὶ ὅτι ἀντὶ πρωτοτύπου ζωγράφου ἀπέδῃ μᾶλλον φαντασιακόπος. Ὁ βίος τοῦ Ῥαφαήλ ἐκυματίζετο μεταξὺ ξυλίνης Παρθένου καὶ Παρθένου σαρκικῆς· ἡ καρδία του δὲν ἐπαράχθη ὡς ἡ τοῦ Ἀλδέρτου· διότι ζῶν ἐν μέσῳ τῆς ῥωμαϊκῆς πομπῆς τοῦ εἰρηνικοῦ καὶ ἐπισήμου μεγαλείου τῆς καθολικῆς πόλεως, οὔτε τὰς ὁδύνας τῶν γερμανικῶν πολέμων ἠσθάνετο, οὔτε τοὺς θρήνους τῶν σφαζομένων Διαμαρτυρομένων ἤκουεν, οὔτε τὰς φλόγας τῆς Ἱερᾶς ἐξετάσεως ἔωλεπεν. Ἀντὶ ἅρα νὰ ἰδῇ τὸν καθολικισμόν δακρύοντα, ἠγγίσε μόνον τὸν φλοῖον αὐτοῦ. Τὸ πνεῦμα τοῦ Ῥαφαήλ κατὰ τὴν νεότητά αὐτοῦ ἦτο μοναδικὸν ἐν Εὐρώπῃ, εὐκόλον, ἀλύγιστον, ἐπιτυχχάνον ἄνευ κόπου, γαληνιαῖον, καὶ ἀναλλοίωτον· ὁ Ῥαφαήλ ὑπῆρξε σύγχρονος τοῦ Μιχαήλ Ἀγγέλου, συνειργάσθη μετ' αὐτοῦ, καὶ ἐχάραζε τὰς καθαρὰς καὶ ἀφελεῖς ἐκείνας γραμμάς, αἵτινες φαίνονται ἔργα Ἀγγέλου! Ὁ Ῥαφαήλ συνε-

κέντρωσεν ἐν ἑαυτῷ ὁλόκληρον τὴν ῥωμαϊκὴν σχολήν, ἥτις καὶ μετ' αὐτοῦ συναπέθανε.

CHARLES S. POTTIN.

(Ἐπεται συνέχεια).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ, ἤτοι περιγραφή γεωγραφική, ἱστορικὴ, ἀρχαιολογικὴ καὶ στατιστικὴ τῆς ἀρχαίας καὶ νέας Ἑλλάδος. Συνταχθεῖσα ὑπὸ Ἰωάννου Ρ. Ραγκαβῆ, εἰς τρεῖς τόμους, ὧν ὁ Α' διαλαμβάνει τὴν στερεάν, ἀνατολικήν καὶ δυτικὴν Ἑλλάδα, ὁ Β' τὴν Πελοπόννησον, καὶ ὁ Γ' τὰς νήσους τὰς τε ἐλευθέρας καὶ μὴ, καὶ τὸν πόντον. Καὶ ἐκδόθησιν ὑπὸ Κωνστ. Ἀντωνιάδου.

Ἐν Ἀθήναις, τύποις Κ. Ἀντωνιάδου 1853, καὶ 1855.

—ο—

« Onerat discentem turba, non instruit, » εἶπε τις τῶν φιλοσόφων τῆς ἀρχαίας Ῥώμης, ὁ Σενέκας ἂν δὲν λανθάνωμαι. Τὸ ἀναντίρρητον τοῦτο ἀπόφθεγμα δύναται εἶπερ ποτὲ σήμερον νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς τὰς πολυπληθεῖς συγγραφὰς ἃς ἡ ἀναγινώσκουσα μετὰ πολλοῦ κόπου καὶ πολλάκις ἄνευ καρποῦ, ὅπως μορφώσωμεν ἀπλῶς ἰδέαν ὁλοσχερῇ περὶ τινος ὑποθέσεως, ἢ καὶ δὲν ἀναγινώσκουσα διόλου οὐχὶ ἐξ ἀμελείας, ἀλλὰ δι' ἑλλειψίν χρόνου ἢ τῆς ἐμμενοῦς ἐκείνης περὶ τὰς μελέτας καρτερικῆς, ἥς ὀλίγοι εἰσὶν ἱκανοί. Πολλάκις, ὁμολογοῦμεν, ἐπεξελεθόντες πολλὰ περὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου, ἐπάθαμεν ὅτι ὁρῶντες παρετήρησεν ὁ Λατίνος ἐκεῖνος σοφός, ζωφώσαντες μᾶλλον ἢ φωτίσαντες τὸν ἐγκέφαλον ἡμῶν, καὶ οὐρῶντες συμφορήσαντες γνώσεις ἀντιφασκούσας πρὸς ἀλλήλας, ἢ ἃς ὁ νοῦς ἡμῶν ἦτο ἀνίκανος νὰ συνχρηματολογήσῃ.

Ἐντεῦθεν ἡ ἀνάγκη τοῦ εἶδους ἐκείνου τῶν βιβλίων ἅτινα συγχωνεύοντα καὶ συγκεφαλαιοῦντα τὰς διαφόρους γνώμας, ἢ συμπιέζοντα καὶ διαρρυθμίζοντα τὰ διαφωρεα γινόμενα, ἀνοίγουν πρὸ τοῦ ἀναγνώστου πεδῖον ὁμαλὸν καὶ ἀπρόσκοπον, καὶ διευκολύνουσι τὴν πορείαν αὐτοῦ. Ἡ μελέτη τότε καθίσταται εὐκόλωτάτη, διότι μὴ ὄντες ἠναγκασμένοι νὰ προστρέξωμεν εἰμὴ εἰς ἓν μόνον βιβλίον, δυνάμεθα νὰ καρπωθῶμεν συγχρόνως καὶ κατὰ τάξιν ὅλων ἐν γένει τῶν εἰδήσεων ὅσαι ἀπαιτοῦνται εἰς διδασκαλίαν ἡμῶν. Ἡ ἀνάγκη δὲ αὕτη ἐτι μεῖζον ὑπάρχει ὅτε σπουδαιότερον, ἢ μᾶλλον ὅτε ἄξιον γενικωτέρας μελέτης τὸ ἀντικείμενον. Καὶ τί ἄλλο ἀξιώτερον τοιαύτης μελέτης παρὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἔθνους εἰς ὃ ἀνήκομεν; « Ἐκ τῶν πρωτίστων, τῶν ἀναγκαιοτάτων, καὶ τῶν ἐπωφελεστάτων γνώσεων ὅσας πᾶς ἄνθρωπος πρέπει νὰ ἔχῃ, λέγει ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἀναγελλομένου κινήματος, εἶναι ἀναν-